Alles komt goed

KLAAS DIJKHOFF

EN TIM VERSNEL

Alles komt goed

2021 Prometheus Amsterdam

© 2021 Klaas Dijkhoff en Tim Versnel
Omslagontwerp Suzan Beijer
Foto voorkant (Klaas) © Casper Rila
Foto achterkant (Tim) © Roderik van Nispen
Zetwerk Mat-Zet bv, Huizen
www.uitgeverijprometheus.nl
ISBN 978 90 446 4829 4

Allerliefste Robin, ik ben je eindeloos dankbaar voor je vrolijkheid en je engelengeduld, al die avonden en weekenden lang. Hou van je, voor altijd. *Tim*

Anouk, grote liefde. Terwijl ik probeer de wereld een beetje beter te maken, maak jij de wereld mooier, elke dag. *Klaas*

U gaat een gesprek lezen. Een gesprek over politiek. Niet de politiek van oneliners, tweets of korte statements in het journaal. Niet de politiek van kritiek leveren op anderen en de vraag wie er wint of verliest.

Mocht u daar meer van willen, dan volstaat het de tv aan te zetten.

Dit gesprek is een politiek van beschouwingen over de maatschappij, nadenken over de problemen waar we voor staan en hardop denkend en pratend zoeken naar oplossingen.

De gesprekspartners zijn Klaas Dijkhoff en Tim Versnel.

Van de een heeft u waarschijnlijk al veel gehoord, van de ander gaat u at vast in de toekomst nog doen.

Klaas speelt in gemeenteraad, Tweede Kamer en het kabinet nu ruim een decennium in de liberale voorhoede van Nederland. Tim is volksvertegenwoordiger in de gemeenteraad van Rotterdam.

Door de jaren heen hebben ze veel gesprekken gevoerd over politiek, over hoe je je als politicus opstelt en over hoe je het bereiken van je idealen dichterbij brengt. Toen Klaas de opdracht aannam om de partij waar beiden lid van zijn te vernieuwen hebben ze hun gesprekken vastgelegd.

U bent van harte uitgenodigd bij dit gesprek aan te schuiven. Maak het uzelf gemakkelijk, schenk iets lekkers in en wees welkom.

BEGIN

Welkom in de 'roaring twenties'

Tim: *Ik kan het me nog goed herinneren. 'Gelukkig nieuwjaar! Welkom in de roaring twenties!' zeiden we uitgelaten tegen elkaar, terwijl er links sierpotten werden aangestoken, toen kon het nog, en de vuurpijlen boven ons hoofd ontploften.*

Klaas: Ja, 2020. Het zou het oogstjaar worden. Als we toen eens wisten.

Nou…

Nou ja, ik weet niet of we er nou écht zoveel van verwachtten, of dat we het vooral leuk vonden om het te zeggen, maar we hielden elkaar wel voor dat we die bizarre jaren tien van deze eeuw achter ons zouden laten. Het decennium van bankencrisis, eurocrisis, vluchtelingencrisis, stikstofcrisis, woningcrisis, identiteitscrisis, Bataclan, brexit en Trump. Ik denk dat we het in ieder geval wilden geloven. Misschien geen 'roaring', maar dan tenminste wel 'normale' twenties. Het waren hoopvolle gedachten. Zo was de vibe. Ik appte jou volgens mij de verwachting dat het boek waar we aan werkten een bestseller zou worden, weet je nog?

Laten we het eerst maar eens afkrijgen, dacht ik. Dat is al moeilijk genoeg. Zeker als je politieke ideeën met diepgang wilt beschrijven, maar het wel toegankelijk wilt houden. Koppelen aan wat actueel is en ook voldoende houdbaarheid geven. Je wilt kunnen zeggen: dit is mijn grote idee over hoe het zou moeten zijn en waar het heen moet, en dat is niet een abstracte ver-van-je-bedshow, maar die is op de volgende manier verbonden met jouw zorgen van nu of een kwestie die nu speelt. Dat is al best een klus als de wereld die je beschrijft relatief stabiel is, en daar leek het begin van dit jaar nog wel op.

In veel opzichten was het nog nooit zo goed gegaan als toen rond de jaarwisseling, maar toch was er ook veel onvrede. De welvaart die we hadden – en hebben – was en is ongekend. Niet alleen als je het afzet tegen andere landen, maar ook wanneer je het vergelijkt met andere momenten in de geschiedenis. Niemand hoefde meer letterlijk te vechten om te overleven. Niemand hoefde honger te hebben. Iedere Nederlander was een vrij individu, en werd beschermd door de wet. Iedereen had recht op allerlei hulp en ondersteuning om uit zichzelf te halen wat erin zat, zoals goed onderwijs van betrokken leraren. En als dat niet lukte, of als je pech had in je leven, dan zorgden we er met z'n allen voor dat je nooit helemaal door het ijs zakte. En dat je een tweede, derde of desnoods een vierde kans kreeg. Als je ziek werd of een ongeluk kreeg, dan had je toegang tot de allerbeste gezondheidszorg. Je had recht op de beste behandelingen, ook als die meer geld kostten dan je in je hele leven zou verdienen. Als je een bedrijf wilde starten, dan kon dat. Je hoefde niemand om te kopen, je hoefde niet toevallig van de juiste familie of het goede geloof te zijn, je hoefde bij niemand op andere manieren in de gunst te komen. Je kon gewoon met je goede idee naar de Kamer van Koophandel en je was klaar om te beginnen. Vrijwel iedereen had een goed dak boven z'n hoofd, al was het misschien niet het dak dat je het allerliefst wilde. Verreweg de meeste

mensen hadden een televisie, internet en een smartphone waarmee je met de hele wereld verbonden was en toegang had tot alle kennis en informatie die er ooit had bestaan, als je dat wilde. Je kon goedkoper dan ooit overal heen reizen en je kon van over de hele wereld spulletjes bij jou thuis laten bezorgen, met meer gemak dan waarmee je ooit naar de kruidenier om de hoek ging. En als er zoiets groots als klimaatverandering op ons afkwam, dan pakten we dat heel netjes en verstandig aan, met oog voor alle belangen en met oog voor wat je van mensen kon vragen. Dan gingen we maandenlang met elkaar in gesprek, tot we een uitkomst hadden die iedereen kon dragen. Er was toen nog altijd maar een handjevol landen waar je dit allemaal over kon zeggen, en daar was Nederland er een van. Dus als je er op deze manier van een afstandje naar keek en je vergeleek het met hoe het in andere landen was, dan kon je niet anders dan zeggen dat het ontzettend goed ging met Nederland.

Het voelt bijna als een grafrede, als je het zo opsomt.

Gelukkig is het meeste ervan nog steeds waar. Dat geldt helaas ook voor de keerzijde, die er toen al was. Je kon namelijk ook zeggen: heel fijn dat we het beter hebben dan in de meeste andere landen, en hartstikke mooi dat we het beter hebben dan vorige generaties in ons eigen land, met minder zou ik geen genoegen nemen, maar ik heb hier nog wel een lijstje met dingen waar ik me kapot aan erger, of waar ik me zorgen om maak, of wat gewoon een probleem voor me is, of wat ik heel graag anders wil zien. Je kunt dus ook zeggen: ik wil Nederland niet vergelijken met het verleden of met de alternatieven, maar met mijn ideaal. Dan kom je op een heel andere opsomming, die net zo 'klopt' als die van daarnet.

We hadden jaren van economische crisis achter de rug, en dat had

er flink in gehakt. Mensen waren werkloos geraakt, moesten hun huis met een grote schuld verkopen of waren failliet gegaan. Dat deed wat met je vertrouwen. De woningbouw had jarenlang vrijwel stilgelegen en dat merkte je nog op de woningmarkt. Sinds de crisis officieel voorbij was, zag je dat bedrijven weer recordwinsten maakten en dat aandeelhouders steenrijk werden, terwijl je het zelf met een paar procent extra moest doen. Als je tot de middengroepen behoorde, had je het gevoel dat je er bekaaid van afkwam, en dat was ook zo. Zij droegen het grootste deel van de lasten en kregen relatief gezien de minste lusten. Geen uitkeringen en toeslagen die de groepen onder je kregen, en ook niet de lucratieve investeringsmogelijkheden en fiscale slimmigheden waar de groepen boven je toegang toe hadden.

Daar kwam dan bij dat we moesten verduurzamen. Juist deze middengroepen zagen de bui al hangen. Jij zou wel weer 'de sjaak' zijn, door lastenverzwaringen en allerlei verplichte uitgaven. Jij woonde niet in een woning van een corporatie die de warmtepomp, de zonnepanelen en de isolatie voor je ging betalen, en je had ook niet zo'n goedgevulde spaarrekening waardoor je het makkelijk zelf kon missen. Je had een gewoon huis en een gewoon salaris, met een klein spaarpotje om als het nodig was de wasmachine of de auto te kunnen repareren, en dat moest niet net tegelijk nodig zijn. Dan zouden dat soort uitgaven een rib uit je lijf zijn. Maar je las wel dat er van je verwacht werd een bijdrage te leveren, terwijl je dat geld veel liever aan iets had uitgegeven waar je zelf direct lol van had. Of je kinderen.

Ondertussen zag je dat op klaarlichte dag een advocaat werd doodgeschoten. Je las steeds vaker over liquidaties op straat en schietpartijen in winkelstraten, uitgaansgebieden en woonwijken, en dat soms wel eens de verkeerde werd doodgeschoten. Dat heette dan eufemistisch een 'vergismoord'. Je hoorde de politiechef van Amsterdam de alarmklok luiden over het ontstaan van een gevaarlijke straatcultuur

waarin jongeren steeds vaker bewapend met messen over straat gingen. In een stad als Rotterdam staken tieners elkaar regelmatig neer, in steden in Brabant en dorpen in Twente gingen ze elkaar in groepen te lijf. Ook de dreiging van terreuraanslagen was absoluut nog niet weg. En je wist dat de politie, het OM en de rechtbanken kampten met flinke personeelstekorten. Objectief gezien was het ondanks alles in Nederland nog steeds veiliger dan ooit, maar dit deed allemaal wel wat met je veiligheidsgevoel. Werd je wel voldoende beschermd? En je maakte je zorgen: glijden we af? Wie is hier eigenlijk de baas?

Misschien had je in de jaren ervoor een asielzoekerscentrum in de buurt gehad en had je je zorgen gemaakt over wat de gevolgen daarvan zouden zijn. Misschien was het in de praktijk wel meegevallen, maar het was toch een hoop gedoe geweest. Je was wel begaan met het lot van anderen, maar je zag ook wekelijks beelden van bootjes vol illegale migranten uit Afrika die hun weg naar Europa probeerden te vinden, en je hoorde zeggen dat dit nog maar het begin was. Je hoorde en je las dat migranten die geen verblijfsrecht kregen in veel gevallen toch het land nooit verlieten. Je zag de beelden van zo'n groep als We Are Here, die compleet schaamteloos bezit nam van huizen en kantoren van anderen. Je had het gevoel dat we het niet onder controle hadden, en je maakte je zorgen over wat dit voor Nederland betekende.

En ten slotte zag je dat er een soort identiteitsstrijd was ontstaan. Allerlei dingen waarvan je dacht dat ze onschuldig waren, waar je aan hechtte, waren opeens voor andere mensen een enorm probleem en die eisten met veel bombarie dat jij je zou aanpassen. Als je het er niet mee eens was, was je niet 'woke', of erger: een racist. Zwarte Piet was opeens fout. De Gouden Eeuw mocht zo niet meer heten. Misschien kende je zelf niemand die dat vond, maar je zag de activisten wel constant op televisie en sommige politieke partijen wilden er heel graag in meegaan. Standbeelden van oude zeehelden waren opeens 'beladen erfgoed'.

Daarnaast hoorde je dat er bij salafisten in Nederland allerlei opvattingen leefden en actief werden verspreid die in alles in strijd waren met waar we in Nederland aan hechtten. Zoals gelijkwaardigheid van mannen en vrouwen, openlijk homo kunnen zijn en elkaar vrijheid gunnen. Dat moet kunnen, eisten zij, maar dat wil ik hier helemaal niet, dacht jij.

Over dit soort dingen bestond bezorgdheid en onvrede in ons land. Aan weerszijden van al deze kwesties. Tegenover iedereen die vond dat de middengroepen er meer op vooruit moesten gaan, stond iemand die vond dat de armoede eerst moest worden verminderd. Tegenover iedereen die vond dat de verduurzaming te snel ging en te duur voor hem werd, stond iemand die dramde dat het nog niet snel genoeg ging. Tegenover iedereen die meer politiecapaciteit wilde, stond iemand die liever meer geld aan ontwikkelingssamenwerking uitgaf. Tegenover iedereen die een rem op de immigratie wilde, stond iemand die vond dat we voor iedereen moesten zorgen die zich aandiende. Tegenover iedereen die vond dat Zwarte Piet zwart moest blijven, stond iemand die eiste dat Zwarte Piet afgeschaft moest worden. En tussen al die schreeuwers aan de flanken leefden de meeste Nederlanders hun leven, en ze kregen wel eens het gevoel dat je hier alleen gehoord wordt als je heel luidruchtig een extreme mening hebt.

Daar wilden we een boek over schrijven. Dat is interessant en uitdagend als er zóveel tegelijk gebeurt, als er zoveel verandert.

Inderdaad. Er gebeurde veel. In de wereld, maar ook dicht bij huis. In de VVD*. Van grote invloed op ons project was het discussiestuk dat je uitbracht, 'Liberalisme dat werkt voor mensen', waarin je schreef dat het na een periode van bijna tien jaar regeren voor de* VVD *nodig was om de eigen standpunten eens heel grondig tegen het licht te houden, en dat we daarbij open moesten staan voor de mogelijkheid dat liberale dogma's*

als de kleine overheid niet altijd meer automatisch de oplossing voor hedendaagse problemen zijn. Daar wilde je de discussie over aanzwengelen, net als over de noodzaak van een rigoureuze focus op verbetering van de positie van de middenklasse. Het werd allemaal veel gretiger opgepakt en omarmd dan menigeen voor mogelijk had gehouden.

Dat verraste mij ook, in positieve zin. Het is spannend om zo'n stuk uit te brengen.

Liberalen, meer specifiek wij van de VVD, zijn verantwoordelijk voor een heel groot deel van de politieke besluitvorming van de afgelopen decennia. De stand van zaken van begin 2020 was voor een groot deel mede het resultaat van ons eigen handelen. Dan is er de valkuil dat je liever niet wilt toegeven dat je er soms naast hebt gezeten, of dat dingen misschien een heel ander resultaat hebben opgeleverd dan je wilde. De valkuil is dat je die problemen dan negeert of miskent en die valkuil moesten we vermijden, vond ik. We moesten heel kritisch naar ons eigen werk durven kijken. Eigenlijk zelfs even proberen te vergeten dat het grotendeels ons eigen werk was. Als je dat niet doet, dan ga je je steeds afvragen of iets een 'draai' is, of je wel consistent bent en wat 'de mensen' daar wel niet van vinden. In feite wordt je denken dan vertroebeld door vragen die gaan over je eigen imago, terwijl dat imago volledig ondergeschikt moet zijn aan wat nodig is voor het land.

Daarnaast speelt er nog iets anders, iets wat bij echt liberalisme hoort. Onze ideeënleer is niet vastgelegd in één boek, zoals het *Rode Boekje* voor de maoïsten. Liberalisme heeft zich als stroming in de afgelopen eeuwen steeds ontwikkeld en heeft veel gezichten gehad. Van revolutionaire republikeinen in de achttiende eeuw en radicale emancipatiebeweging in de negentiende eeuw tot neoliberale beschermheren van het grote bedrijfsleven in de twintigste eeuw. In elke

tijd zijn er binnen het liberalisme steeds verschillende scholen geweest. In vergelijking met andere politieke stromingen is liberalisme vrij flexibel. Niet flexibel in de zin dat je er alle kanten mee op kunt en ermee kunt doen wat je wilt. Meer flexibel in de zin dat het zich aanpast aan nieuwe inzichten, openstaat voor wetenschap en leert van fouten. Trial-and-error, zoals Karl Popper propageerde. Dat wil niet zeggen dat er niet ook in het liberalisme bepaalde dogma's kunnen sluipen: overtuigingen die niet meer ter discussie worden gesteld. Dat is per definitie problematisch.

Zulke dogma's ontstonden ook in het Nederlandse liberalisme. De overheid moet altijd kleiner. De belastingen moeten altijd lager. Regels moeten altijd minder. Zulke overtuigingen, die heel goed in een specifiek geval het beste middel voor verbetering kunnen zijn, waren een doel op zichzelf geworden en werden in elke context toegepast. Als ons beleid daar maar aan voldeed, als we daar maar naar streefden, dan waren de verdere uitkomsten daarvan automatisch goed. Dan konden we zeggen: dit is de uitkomst van een liberaal proces, dat proces deugt, dus met die uitkomst moeten we het doen. Ik vond dat we zulke dogma's moesten afbreken, want ook die stonden in de weg om echt open te kijken naar wat er misging en wat eraan moest gebeuren. Dan kon de conclusie nog steeds zijn dat bijvoorbeeld een belasting omlaag moest, maar dan omdat Nederland daar toen beter van werd, en niet omdat het altijd al zo geschreven stond. Ik vond dat wij de uitkomsten voorop moesten stellen, en dat de vraag of het proces dat tot die uitkomst leidde liberaal was, ondergeschikt moest zijn.

De meeste partijen die een lange tijd de grootste zijn, takelen na een jaar of tien af omdat ze zich niet meer aan zulke fundamentele zelfkritiek blootstellen. Dat wilde ik voorkomen door tegen de natuurlijke golfbeweging in onszelf te vernieuwen terwijl we op onze top leken te zitten. Dat is spannend, want de natuurlijke golfbeweging is

niet voor niets zoals die is. Die komt voort uit heel menselijke neigingen. Zelfkritiek, bereid zijn te aanvaarden dat wat je lang hebt bepleit misschien nu niet meer het beste idee is, dat is op een heel menselijke manier moeilijk. Ik vroeg aan onze 25.000 leden om dat toch te doen en deed er een concrete aanzet toe. Dan loop je het risico dat je kop eraf gaat. Figuurlijk dan, het zijn aardige mensen.

En het tegendeel gebeurde.

Ja. Dat was heel bijzonder. Ik maakte na de publicatie een tour door het land om er met partijleden en andere geïnteresseerden over in gesprek te gaan, en om goed naar ze te luisteren. Ik hoopte dat ik er niet alleen in stond en dat meer leden zich zouden willen uitspreken. Dat er geleidelijk iets zou loskomen, dat het soort vernieuwende discussie zou ontstaan waardoor we opnieuw de partij met de beste oplossingen voor de problemen van het moment konden worden. Tot m'n plezier gebeurde dat. En tot m'n verbazing veel sneller en grondiger dan ik had durven hopen. Ik kan me een avond in Apeldoorn herinneren, voorjaar 2019, in een tjokvol zaaltje aan de rand van het centrum waar de mensen niet meer bij pasten maar zich niet weg lieten sturen en in de gang en op de trap met één oor naar de zaal gericht bleven staan om toch mee te luisteren. Niet naar mij, maar naar elkaar. Ik heb zelf vijf minuten gesproken aan het begin en daarna de microfoon niet meer in handen gehad. Dat was ook jouw schuld, als gespreksleider die avond, want je gaf 'm me gewoon niet meer.

Na afloop heb ik het daar nog even benauwd om gehad. Thijs, je politiek assistent, had me van tevoren verteld dat je het liefst vooral de leden aan het woord wilde laten, dus dat was wel echt het plan. Ik wilde steeds zes of zeven mensen hun mening laten geven of een vraag laten stellen en

dan terug naar jou, en dat zo een keer of vier, vijf, totdat de tijd op was. Maar het was al snel zo interessant en er ontstonden juist tussen de aanwezige leden zulke mooie discussies, of nou ja, gesprekken, dat het me op dat moment het best leek om dat niet af te kappen maar juist alle ruimte te geven. De twee uur zijn dan snel om en ik had jou überhaupt niet meer de gelegenheid gegeven te reageren. Ik wist dat jij me dat wel zou vergeven, maar er waren ook journalisten in de zaal, voor wie dit hele proces iets nieuws was en die het nog wat moeilijk te duiden vonden hoe je stuk nou écht landde in de partij.

Ik was toen een kort moment bang dat ik ze onverhoopt gelegenheid had gegeven om wat er die avond gebeurde helemaal verkeerd uit te leggen. 'Dijkhoff totaal genegeerd', of 'Dijkhoff aan spervuur onderworpen', of iets anders langs die lijn. Er wil immers nog wel eens iets smakelijker opgeschreven worden dan het eigenlijk is. Maar dat gebeurde gelukkig niet. Sterker nog, er kwam veel lof voor de openbare introspectie, de zelfkritiek en het gevoel voor de tijdgeest, en je discussiestuk evolueerde in een paar maanden als vanzelf tot het nieuwe verhaal van de partij. Een tijd lang zelfs met hoofdletters geschreven. Het Nieuwe Verhaal. Een boek om de partij er uitgebreider in mee te nemen, om de persoonlijke verhalen bij de politieke standpunten te vertellen, wat volgens mij oorspronkelijk je idee was, leek al snel niet zo nodig als we hadden gedacht.

De noodzaak nam af, maar de behoefte nam bij mijzelf juist toe om wat uitgebreider uit te leggen wat er achter dat verhaal zit. Grotere verbanden en meer beschouwing bij hoe het misgaat met de positie van de middenklasse en kleine ondernemers, met immigratie, met de strijd tegen zware criminaliteit en om een wat concreter toekomstperspectief te schetsen. En dat op een manier waar niet alleen de politieke junkies zich doorheen zullen worstelen, maar die ook voor de mensen